

<http://doi.org/10.22133/mtlj.2025.441446.1297>

Study on the Granting of Legal Personality (Corporate) to Artificial Intelligence

Seyed Amirali Hosseini ^{1*}, Seyed Alireza Hashemizade ²

¹ Ph.D. in Private Law, Department of Law, Karaj Branch, Islamic Azad University, Karaj, Iran.

² Assistant Prof. of Private Law, Department of Law, Karaj Branch, Islamic Azad University, Karaj, Iran.

Article Info

Abstract

Original Article

Received:
05-02-2024

Accepted:
31-10-2024

Key Words:

Artificial Intelligence
Torts
Obligations and Rights
Legal Personhood

Artificial intelligence (AI) has become integral to various aspects of our lives. While initial advertisements highlighted its numerous benefits, concerns regarding its potential dangers have gained prominence in fields such as social, economic, and legal, etc. The rapid development of AI is to the extent that its nature has been distinguished from mere tools and goods, so the application of object or product liability laws will ignore the unique and real nature of AI. As a means to prevent the associated risks, some researchers have proposed granting legal personality to AI. They draw similarities between AI and companies, suggesting that AI, like corporations, could lead to certain benefits, such as limited liability for its stakeholders. Also, to solve the problem of assets and properties of these technologies, they suggest the use of insurance or the requirement to have minimum assets for AI. Regarding the possible abuse of the beneficiaries, their suggestion is to ignore the legal personality and apply the civil or criminal liability of the beneficiaries. In this way, the incentives for innovation will be greatly increased and the losses of the victims will be compensated in a better way. In this article, we aim to explore and analyze the concept of AI as a legal entity, shedding light on the uncertainties, questions, advantages, and disadvantages surrounding the potential granting of legal personality to AI.

*Corresponding author

e-mail: amirali.hosseini@iau.ac.ir

How to Cite:

Hosseini, A., & Hashemizade, A. (2025). Study on the Granting of Legal Personality (Corporate) to Artificial Intelligence. *Modern Technologies Law*, 6(12), 147-167.

Published by University of Science and Culture <https://www.usc.ac.ir>
Online ISSN: 2783-3836

1. Introduction

Currently, AI plays an active role in all aspects of human life. Whether functioning as standalone software or integrated with hardware, AI has simplified and improved the way we live. Although not a new technology, recent advancements have captured significant attention. In fact, AI's capabilities are progressing much faster than anticipated, leading to unique traits such as independent decision-making and autonomy. As a result, many now compare AI to humans. This evolution was exemplified in 2017 when Saudi Arabia granted citizenship to a robot named Sophia. While largely symbolic, this event underscored the remarkable progress of AI technology.

Around the same time, the European Union proposed granting AI a legal status termed "electronic personality." Although this proposal faced strong opposition from researchers and experts, it moved the idea of granting legal personality to AI beyond the academic sphere into practical consideration. The basis for this proposal is that current rules regarding accountability and liability for the actions of artificial intelligence are inefficient and inadequate. Present regulations treat these systems merely as tools, ignoring their unique characteristics and potential for independent decision-making.

Proponents argue that granting legal personality to AI could facilitate innovation and investment in the field. The significant differences across various judicial systems, along with the international activities of AI systems, create considerable ambiguity regarding liability for their actions. This uncertainty breeds fear and concern among scientists, investors, and manufacturers. By granting legal personality to AI, stakeholders in AI production and development—including innovators and developers—would have a clearer understanding of the risks and legal consequences of their activities. This increased clarity could, in the long run, attract more investment and resources into the AI industry.

While the European Union's proposal was not explicitly rejected, the EU is currently exploring other methods to address these challenges. However, the discussion this proposal generated has led many researchers to advocate for granting AI legal personality. Given that corporations are considered one of the primary types of legal entities, they have been proposed as a model for bestowing legal personality on AI.

2. Methodology

This research aims to gather information from various sources, including books, articles, theses, research reports, and related materials found in scientific and research data centers, official websites, and libraries. The authors examine two key questions: first, whether there is a scientific basis for granting legal personality to AI; and second, if such a basis exists and legal personality is granted, whether AI has the necessary capabilities to function as a legal person. The analysis of granting legal personality is organized into three sections. The first section explores the nature of artificial intelligence. The second section examines the rationale for granting legal personality, while the third section discusses the advantages and challenges of doing so for AI. This research sought to gather information from various sources, including books, articles, theses, research reports, and similar materials found in scientific and research data centers, official and reputable websites, and libraries. The authors' perspective investigates two key questions: firstly, whether a scientific basis exists for granting legal personality to AI; and secondly, assuming a scientific basis exists and legal personality is granted, whether AI possesses the necessary efficacy to function as a legal person. Therefore, the examination of granting legal personality is organized into three sections. The first section explores the nature of artificial intelligence. The second section examines the basis for granting legal personality. Finally, the third section addresses the advantages and challenges of granting legal personality to AI.

3. Results and Discussion

Proponents of granting legal personality to AI argue that treating AI solely as a product fails to ensure continuous innovation and protect the rights of victims. They define legal personality as a legal construct designed to benefit natural persons, allowing legal systems to allocate specific rights and obligations to this entity as deemed appropriate. Essentially, they view legal personality as a reflection of the legislator's will.

However, bestowing legal personality upon a non-human entity necessitates specific justifications or purposes; the mere appeal or simplification of complex issues is not sufficient. For AI to be considered for legal personality, it must possess certain characteristics, with one of the most critical being the ability to independently own property. The notion of AI holding assets raises several challenges. To address this, proponents suggest implementing insurance or mandating that AI possess a minimum amount of assets. This would require producers and stakeholders to pay insurance premiums or maintain those assets, ensuring that victims receive full compensation without having to deal with a natural person who may lack sufficient resources.

With this approach, AI could be held directly accountable for damages, similar to corporations, while stakeholders (including producers, developers, owners, and operators) would enjoy limited liability akin to corporate directors. Compensation would be confined to the assets of the company, shielding the individuals who created the AI from personal liability for its actions.

Nonetheless, this strategy faces several criticisms. A primary concern is who would be responsible for paying for the insurance or maintaining the minimum assets—the producer or the end-user? Additionally, given the potentially high costs involved, comprehensive insurance coverage may be impractical. There is also the risk that individuals might use AI as a means to evade responsibility.

To counter the potential misuse of legal personality as a shield against liability, proponents suggest applying the "piercing the corporate veil" principle. This principle allows for the dismissal of the legal personality of the AI, holding stakeholders civilly or criminally liable. However, legal systems typically prioritize the social benefits of limited liability and are reluctant to disregard legal personality to expose the identities of its managers. Even if legal systems permitted full application of this principle to AI, advanced, independent AI may not require human oversight or control post-deployment, complicating the identification of responsible parties.

Another challenge arises from the possibility that granting legal personality could discourage producers and users from monitoring their products, as they might feel less accountable for the system's performance. Finally, considering the transnational nature of AI, enforcing legal personality laws across different jurisdictions introduces numerous ambiguities. Granting legal personality to AI in one country while excluding it in another would effectively invalidate that legal personality.

4. Conclusions and Future Research

Granting legal personhood to AI must be grounded in sound reasoning, as it raises both practical and economic considerations. Legal personhood involves not only rights but also obligations. Any AI recognized as a legal person would engage in complex legal relationships that could lead to damages or liabilities. Without genuine accountability, however, such obligations would be meaningless. Additionally, some rights do not require legal personhood; for example, temples in history and animals in current legal systems have enjoyed certain protections without such a designation. Thus, using companies as a model for AI personhood may not be ideal, as AI lacks the organizational structure, decision-making processes, and compliance capacities of corporations.

While granting AI legal personhood could theoretically foster innovation, it also introduces significant risks. AI's "quasi-shareholders" might lack incentives for safe and cautious product development. Addressing AI-related liabilities requires an approach that aligns with the legal principles of compensation and deterrence. Lawmakers must carefully consider environmental, infrastructural, and technological factors before formally recognizing AI's legal status. Ultimately, legal systems should first evaluate how existing liability frameworks, preventive

measures, and adjustments in product classifications can effectively manage AI's risks before venturing into the concept of legal personhood.

Therefore, granting personhood to AI could be more harmful than beneficial. In terms of responsibility, it provides no advantage, as stakeholders remain accountable for AI's actions. It's crucial to maintain legal stability; algorithms cannot be recognized as legal entities in one jurisdiction while being ignored in others. Until a comprehensive international legal framework is established, managing AI risks should focus on leveraging existing liability laws, refining product classifications, and implementing robust preventive measures and controls, such as those proposed in the recent European Union AI Act.

<http://doi.org/10.22133/mtlj.2025.441446.1297>

بررسی اعطای شخصیت حقوقی (شرکتی) به هوش مصنوعی

سید امیرعلی حسینی^{*۱}، سید علیرضا هاشمی‌زاده^۲

^۱ دانش‌آموخته دکتری حقوق خصوصی، گروه حقوق، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران.

^۲ استادیار حقوق خصوصی، گروه حقوق، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران.

چکیده

اطلاعات مقاله

در حال حاضر، هوش مصنوعی با جنبه‌های مختلف زندگی ما در ارتباط است. تبلیغات اولیه در مورد مزایای فراوان آن، به تدریج جای خود را به افزایش نگرانی‌ها درباره خطرات آن در عرصه‌های مختلف از جمله اجتماعی، اقتصادی، حقوقی و... می‌دهد. پیشرفت‌های بسیار سریع هوش مصنوعی به میزانی است که ماهیت آن را از صرف ابزار و کالا متمایز کرده است؛ در نتیجه شمول قواعد مسئولیت ناشی از فعل اشیا یا مسئولیت ناشی از تولید و عرضه کالا بر آن، نادیده‌انگاشتن ماهیت منحصر به فرد و حقیقی هوش مصنوعی است. به منظور مقابله با خطرها و به‌ویژه اهداف مسئولیتی، برخی از محققان پیشنهاد کرده‌اند که به هوش مصنوعی شخصیت حقوقی اعطا شود. آنان در توجیه استدلال‌های خود، هوش مصنوعی را با شرکت‌ها مقایسه می‌کنند و اعتقاد دارند هوش مصنوعی با داشتن شخصیتی همانند شرکت از مزایای آن، مانند مسئولیت محدود اشخاص ذی‌نفع آن بهره می‌برد. همچنین برای حل مشکل دارایی نیز استفاده از بیمه یا الزام به داشتن حداقل دارایی برای هوش مصنوعی را پیشنهاد می‌کند. در خصوص سوءاستفاده احتمالی ذی‌نفعان نیز پیشنهاد آنان نادیده گرفتن شخصیت حقوقی و اعمال مسئولیت مدنی یا کیفری اشخاص ذی‌نفع است. بدین ترتیب، انگیزه‌های نوآوری به شدت افزایش یافته و خسارت زیان‌دیدگان نیز به نحو بهتری جبران خواهد شد. در این مقاله نیز با هدف بررسی و تحلیل هوش مصنوعی به‌منزله شخص حقوقی تلاش می‌شود بخشی از ابهام‌ها و سؤالات مطروحه در زمینه امکان، مزایا و معایب اعطای شخصیت تحت بازشناسی و تبیین قرار گیرد.

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۲/۱۱/۱۶

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۰۸/۱۰

واژگان کلیدی:

هوش مصنوعی
شخصیت حقوقی
حقوق و تکالیف
مسئولیت مدنی

*نویسنده مسئول

رایانامه: amirali.hosseini@iau.ac.ir

نحوه استناددهی:

حسینی، سید امیرعلی، و هاشمی‌زاده، سید علیرضا (۱۴۰۴). بررسی اعطای شخصیت حقوقی (شرکتی) به هوش مصنوعی. حقوق فناوری‌های نوین، ۶(۱۲)، ۱۴۷-۱۶۷.

ناشر: دانشگاه علم و فرهنگ <https://www.usc.ac.ir>

شاپای الکترونیکی: ۲۷۸۳-۳۸۳۶

مقدمه

در سال ۱۹۹۲ «سولوم»^۱ شکلی از شخصیت حقوقی را برای هوش مصنوعی پیشنهاد کرد. در زمان نگارش آن مقاله، هوش مصنوعی هنوز به پیشرفت‌های امروز نرسیده بود. باوجود پیشرفت‌های اخیر و استفاده روزافزون از این فناوری، اکنون زمان مناسبی برای بررسی این پیشنهاد است. در سال ۲۰۱۷، پارلمان اروپا قطعنامه و دستورالعمل‌هایی در مورد رباتیک تصویب کرده و پیشنهادی برای ایجاد یک «شخصیت الکترونیکی»^۲ برای مصنوعات رباتیک هوشمند ارائه کرد؛ ازاین‌رو برخی از نظام‌های حقوقی احتمالاً در آینده به هوش مصنوعی شخصیت حقوقی اعطا خواهند کرد؛ همان‌طور که در برخی کشورها گام‌های اولیه در این خصوص برداشته شده است (Rehbari & Shabanpur, 2022, p. 436). اقدام کشور سعودی در اعطای تابعیت به ربات انسان‌نمای «سوفیا» و اقدام ژاپن در اعطای اقامت توکیو به یک سیستم هوش مصنوعی را می‌توان در راستای اعطای شخصیت حقوقی دانست (Chesterman, 2020, p. 821).

برخی از حقوق‌دانان معتقدند که محصول تلقی کردن هوش مصنوعی موجب تداوم نوآوری نمی‌شود و حقوق زیان‌دیدگان را تضمین نمی‌کند؛ ازاین‌رو اعطای نوعی از شخصیت به هوش مصنوعی را لازم می‌دانند (Lai, 2021, p. 28). آن‌ها در توجیه مبنای نظری پیشنهاد خود، شخصیت حقوقی را ابداعی حقوقی می‌دانند که به نفع اشخاص حقیقی عمل می‌کند؛ در نتیجه نظام‌های حقوقی مختارند بخشی از حقوق و تکالیف را به شخصیت حقوقی مدنظر خود اعطا کنند. آن‌ها برای حل مشکل اموال و دارایی هوش مصنوعی، استفاده از بیمه یا الزام به داشتن حداقل دارایی برای هوش مصنوعی را پیشنهاد می‌کنند؛ یعنی تولیدکنندگان و سایر افراد ذی‌نفع ملزم به پرداخت بیمه یا حداقل دارایی شده و در نتیجه زیان‌دیده خسارات را کامل دریافت کرده و با شخصی حقیقی، که دارایی کافی ندارد، مواجه نخواهند شد. بدین ترتیب هوش مصنوعی همانند شرکت‌ها مستقیماً مسئول قلمداد می‌شوند و اشخاص ذی‌نفع (تولیدکننده، توسعه‌دهنده، مالک، اپراتور) همانند مدیران شرکت‌ها در قبال آسیب‌های ناشی از این فناوری، مسئولیت محدود خواهند داشت (Lai, 2021, p. 28)؛ بدین ترتیب جبران خسارات به دارایی‌های شرکت محدود شده و اعضای حقیقی سازنده آن شخصاً مسئولیت اقدامات هوش مصنوعی را برعهده نخواهند گرفت (Simkovic, 2018, p. 284). آنان در پاسخ به نقدهای مختلف درباره سوءاستفاده ذی‌نفعان در قراردادن شخصیت حقوقی به‌منزله سپر مسئولیت، استفاده از قاعده «خرق حجاب شرکت» را پیشنهاد می‌کنند (Chesterman, 2020, p. 843). این قاعده به معنای نادیده‌گرفتن شخصیت حقوقی هوش مصنوعی و اعمال مسئولیت مدنی یا کیفری در قبال اشخاص ذی‌نفع آن است.

به این ترتیب، تولیدکنندگان از مسئولیت مطلق یا محض رها شده و در نتیجه تشویق خواهند شد تا به نوآوری در فناوری‌های هوش مصنوعی بپردازند و کاربران هوش مصنوعی مستقل نیز از مزایای شخصیت حقوقی و مسئولیت محدود بهره‌مند شوند (Cheong, 2021, p. 9)؛ زیرا معتقدند انتساب اقدامات پیش‌بینی‌ناپذیر و توضیح‌ناپذیر هوش مصنوعی در قبال کاربر منصفانه نیست (Chesterman, 2020, p. 843). اخیراً در حقوق ایران، معدودی نوشتار به اعطای شخصیت به هوش مصنوعی پرداخته‌اند. در اکثر این مقالات، به هوش مصنوعی ضعیف و بدون خودآگاهی پرداخته شده و هوش مصنوعی پیشرفته و خودمختار را غیرممکن می‌دانند (Gandomkar et al., 2021, p. 260)؛ ضمن آن‌که جزئیات مختلف و محاسن این پیشنهاد کاملاً نادیده گرفته شده است. حال آن‌که مقاله حاضر با رویکردی کارکردگرایانه، اعطای شخصیت به هوش مصنوعی پیشرفته را به صورت نظری و عملی بررسی کرده و با نگاهی به آینده و بدون پیش‌داوری، با پرداختن به جهات مختلف امر، به نقد و بررسی این نظریه خواهد پرداخت؛ ازاین‌رو این مقاله ابتدا به تبیین هوش مصنوعی کنونی و ویژگی‌های آن پرداخته و سپس کارآمدی این نظریه به لحاظ عملی و نظری را نقد و بررسی کرده است.

1. Solum

2. Electronic person

۱. هوش مصنوعی و یادگیری ماشینی

«هوش مصنوعی با تحلیل محیط و اتخاذ تدابیر مختلف و با حفظ درجه‌ای از استقلال از خود رفتار هوشمندانه‌ای نمایش می‌دهد» (Ansari et al., 2021, p. 32). هوش مصنوعی با توانایی خودآموزی، کسب تجربه شخصی و یافتن راه‌حل برای مشکلات براساس تجزیه و تحلیل مستقل، بدون استفاده از راه‌های مختلفی که یک توسعه‌دهنده ارائه کرده، عمل می‌کند (Čerka et al., 2015, p. 379) و به هیچ دستورالعمل از پیش برنامه‌ریزی شده‌ای برای حل مشکل نیاز ندارد؛ اما به دستورالعمل‌هایی در مورد نحوه یادگیری از داده‌هایی که در حین کار با آن‌ها ارتباط دارد نیازمند است (Bathae, 2018, p. 898).

این فرایند، که هوش مصنوعی به تقلید از انسان به یادگیری می‌پردازد، «یادگیری ماشینی» نام دارد. الگوریتم‌های^۱ یادگیری ماشینی به دلیل پیش‌بینی ناپذیر بودن، شفاف نبودن و خودمختاری چالش‌برانگیز هستند. این ویژگی‌ها با مفاهیم بنیادین حقوقی، نظیر رابطه علیت، تقصیر، قصد و مسئولیت سازگاری نخواهد داشت (Pagallo, 2013, p. 53). توانایی آن‌ها در تنظیم و شکل‌گیری رفتارهای جدید براساس تجربه خود، بدون تکیه بر تنظیمات اولیه، به اقداماتی مانند سرعت بیشتر از حد مجاز در خودروهای خودران یا انتخاب راهبردی تجاری در سرمایه‌گذاری و دست‌کاری در بازار (Bathae, 2018, p. 924) منجر می‌شود؛ به گونه‌ای که حتی برای توسعه‌دهندگان آن‌ها نیز پیش‌بینی‌نشده‌ای باشد. در صورتی که در نتیجه این رفتارها و بدون نقص در برنامه‌نویسی خساراتی وارد شود، نمی‌توان آن را به قصد یا خطای تولیدکننده منتسب کرد؛ زیرا عمل مستقل هوش مصنوعی مانع برقراری رابطه سببیت میان اشخاص مذکور و ورود ضرر می‌شود (Bantaka, 2020, p. 11).

خصوصیت دیگر هوش مصنوعی این است که ممکن است به گونه‌ای توضیح‌ناپذیر عمل کند؛ یعنی مسیرهای الگوریتم‌ها برای تصمیم‌گیری اغلب کشف‌نشده هستند که به این مشکل «جعبه سیاه»^۲ می‌گویند (Bathae, 2018, p. 891). این نبود شفافیت همچنین در توانایی تجزیه و تحلیل عناصر الگوریتم، که از داده‌ها و انتخاب‌های برنامه‌نویس در تنظیم پارامترها می‌آیند، اختلال ایجاد می‌کند (Habiba & Golriz, 2022, p. 104)؛ به نحوی که حتی تولیدکننده یا مالک نمی‌تواند به دلیل عمل خودمختار الگوریتم، فرایند عمل را درک و برای اصلاح آن اقدامی کند و در نتیجه مسئولیت به آنان منتسب نخواهد بود (Bruckner, 2018, p. 16)؛ برای مثال، الگوریتمی که برای ارتکاب کلاهبرداری و جعل هویت ساخته شده است در ابتدا قابل انتساب به شخص توسعه‌دهنده آن است؛ اما در صورت مرگ این شخص نیز همچنان می‌تواند فعالیت معجرانه را ادامه دهد؛ بدین ترتیب هوش مصنوعی، بدون کنترل و نظارت، می‌تواند موجب خطا و تخلف شود. همین ویژگی‌های خاص، هوش مصنوعی را به پدیده‌ای متمایز برای قانون و حقوق تبدیل می‌کند که اگر متفاوت نباشد، بی‌شک پاسخ‌های حقوقی خاص را می‌طلبد (Abbott, 2019, p. 329).

۲. مبنای اعطای شخصیت حقوقی به هوش مصنوعی

نظام‌های حقوقی غربی مفهوم شخصیت حقوقی را به نحوی توسعه داده‌اند که مفهوم «شخص» صرفاً شامل مفهوم انسان نمی‌شود؛ بلکه شامل هر چیزی می‌شود که بتواند موضوع حقوق و تعهدات قرار گیرد (Solum, 1992, p. 1245). در واقع قانون‌گذاران نه تنها از منافع فرد به منزله شخص حمایت می‌کنند، بلکه از منافع گروه‌ها و اجتماعات بشری، که برای وصول به هدف‌های مشترک تشکیل می‌شوند، نیز حمایت می‌کنند. برای مثال شرکت‌ها در اکثر کشورها و تراست‌ها و انجمن‌ها و معابد در برخی کشورها دارای شخصیت حقوقی هستند؛ حتی در برخی کشورها نظیر نیوزلند رودخانه‌ای با نام «وانگانوی»^۳ (Hutchison, 2014) در مقام شخص به رسمیت شناخته شده است. در حقوق ایران نیز نه تنها برای بعضی گروه‌ها و اجتماعات بشری شخصیت حقوقی وجود دارد، بلکه پاره‌ای از اموال، که به هدف خاصی اختصاص داده شده است و قانون

۱. هوش مصنوعی برای پردازش و نیز تفسیر داده‌ها به الگوریتم‌ها متکی است.

2. black box

3. Whanganui

آن‌ها را طرف حق می‌شناسد، برای آن‌ها شخصیت مستقلی قائل است؛ مانند موقوفات. این اشخاص حقوقی همانند اشخاص حقیقی طرف حق و تکلیف‌اند و کم‌وبیش از همان امتیازات و حقوق اشخاص حقیقی بهره‌مندند (Safar, 1994, p. 22). این حقوق و تعهدات قانونی ممکن است ماهوی یا شکلی باشد (Bantaka, 2020, p. 11)؛ از این‌رو طرف‌داران اعطای شخصیت حقوقی به هوش مصنوعی با اشاره به این تغییرات و با تکیه بر نظریه فرضی بودن^۱ شخص حقوقی، معتقدند شخصیت حقوقی ویژگی ذاتی یک نهاد نیست؛ بلکه مجموعه‌ای از حقوق و تکالیف است و قانون‌گذار می‌تواند به هر چیزی از جمله الگوریتم‌ها و سیستم‌های نرم‌افزاری، صرف‌نظر از خلاقیت، هوشمندی یا خودآگاه‌بودن آن‌ها یا هر چیزی این حقوق و تکالیف را اعطا کند و مختار است به هر نهادی که ممکن است در خدمت اهداف خود باشد شخصیت حقوقی اعطا کند؛ بدین ترتیب هوش مصنوعی می‌تواند واجد شخصیت حقوقی شود؛ زیرا هر زمان قانون‌گذار اراده کند می‌تواند به هوش مصنوعی نیز شخصیت اعطا کند (Brozek & Jakubiec, 2017, p. 203).

در نقد این دیدگاه می‌توان گفت که اولاً با وجود نظریات متعدد برای اعطای شخصیت و اختلافی بودن آن میان صاحب‌نظران، صرف مطابق بودن یکی از مبانی اعطای شخصیت حقوقی نمی‌تواند موجب اعطای شخصیت شود؛ ثانیاً اعطای شخصیت حقوقی به هر چیزی امکان‌پذیر نیست. برای نمونه اعطای شخصیت حقوقی به رودخانه حالتی نمادین دارد و آنان به معنای واقعی دارنده حقوق و تکالیف نمی‌شوند^۲؛ ثالثاً شخصیت به داشتن حق و تکلیف معنا می‌شود؛ اما بهره‌مندی از برخی حقوق، بدون شناسایی به‌عنوان یک شخص حقوقی، امکان‌پذیر است. برای مثال در قوانین برخی کشورها حمایت از حقوق حیوانات، مانند دام یا حیوانات وحشی را به رسمیت می‌شناسد؛ لذا برای این موجودات که حقی دارند ممکن است کسانی قائل به شخصیت باشند؛ اما در واقع حق آن‌ها برگردان تکلیف ما نسبت به آن‌هاست (Nakhaipour, Saidi, 2018, p. 63)؛ بنابراین برای اعطای شخصیت حقوقی به غیر انسان، باید توجیهات مشخص یا هدف معین وجود داشته باشد؛ مثلاً در مورد شرکت‌ها برخی معتقدند اختراع شخصیت حقوقی در راستای صنعتی شدن و گسترش مشاغل حرفه‌ای با دو هدف جلب سرمایه‌گذاری و حفظ دارایی شخصی شرکا در برابر مخاطرات تجاری بوده است (Ensafi Azar et al., 2021, p. 441).

۱-۲. مختصات، حقوق و تعهدات مستقل شخص حقوقی

منظور از مختصات شخص، آن خصائص و اوصافی است که باعث تمیز و بازشناسی اشخاص حقوقی از یکدیگر می‌شود. نام، اقامتگاه، تابعیت و اهلیت از مختصات شخص به شمار می‌آید. نخستین نتیجه پذیرش شخصیت حقوقی، داشتن نام مخصوص و مستقل از اعضاست. بدون وجود نام مستقل برای شخص حقوقی، امکان بارکردن دیگر آثار آن متصور نیست (Paseban, 2013, p. 32). در حال حاضر تمامی سیستم‌های هوش مصنوعی نام دارند و مشخصاً تولیدکننده این نام را برای آنان انتخاب می‌کند. در صورتی که چند هوش مصنوعی با هم یک هوش مصنوعی را تشکیل دهند، نام آن را سازنده نهایی تعیین کرده و هوش مصنوعی واحدی ایجاد می‌کند؛ حال آن‌که قانون‌گذار نیز در صورت اعطای شخصیت می‌تواند الزام به ثبت نام کرده و شرایط آن را نیز مشخص کند.

۱. مطابق این نظریه، وجود اشخاص حقوقی موکول به فرض قانون است؛ یعنی شخصیت حقوقی یک وجود فرضی و خیالی است که اراده مقنن بدان حیات می‌بخشد (Skini, 2013, p. 20).

۲. برخی معتقدند هوش مصنوعی پیشرفته را با آن‌که ماهیتاً مال است می‌توان از حیث احکام حقوقی در حکم شخص انگاشت؛ مثل وقف که در قانون ایران تنها مالی است که شخص حقوقی تلقی می‌شود (Alsadat Kia, 2018, p. 93). در پاسخ به این پیشنهاد می‌توان گفت، اولاً وقف قابلیت مقایسه با هوش مصنوعی را ندارد؛ چراکه هوش مصنوعی دارای قدرت اراده و تصمیم‌گیری است و بیشتر مشابه انسان است؛ ثانیاً وقف شخصیت حقوقی استثنائی دارد و به پیروی از قواعد خاصی مانند تعیین متولی و اختصاص منافع در جهت خاص نیازمند است. اعمال این قواعد از لحاظ عملی و کاربردی به نسبت هوش مصنوعی بعید به نظر می‌رسد؛ چراکه هدف از تولید هوش مصنوعی، سودآوری است و اختصاص آن به‌صورت عام المنفعه، این هدف را تأمین نمی‌کند.

اقامتگاه لازمه داشتن شخصیت حقوقی است و در صورت داشتن شخصیت حقوقی توسط هوش مصنوعی، این هوش مصنوعی ناچار از داشتن اقامتگاه خواهد بود. ماده ۵۹۰ قانون تجارت اقامتگاه اشخاص حقوقی را محل اداره شخص حقوقی دانسته است. با این حال یافتن اقامتگاه هوش مصنوعی دشوار نخواهد بود؛ چراکه هوش مصنوعی تجسم فیزیکی ندارد و هر مکانی که سرورهای آن در آنجا واقع شده باشد اقامتگاه آن نیز در همان جا خواهد بود که این نظر با قانون تجارت، یعنی محل اداره امور، نیز هماهنگ تر خواهد بود؛ از این رو یافتن تابعیت نیز ممکن خواهد شد؛ زیرا ماده ۵۹۱ قانون تجارت ایران، تابعیت اشخاص حقوقی را کشور محل اقامتگاه آن‌ها می‌داند.

اگر نام، اقامتگاه و تابعیت موجب تمیز اشخاص از یکدیگر است، شایستگی صاحب حق و تکلیف شدن نیز باعث بازشناسی اشخاص از غیر اشخاص است. این ویژگی، که اهلیت شخص حقوقی نامیده می‌شود، اثر محوری پذیرش نهاد شخصیت حقوقی است (Paseban, 2013, p. 35). اشخاص در روابط اجتماعی، بیشتر بر پایه روابط حقوقی با یکدیگر در ارتباط اند. این رابطه حقوقی بر دو پایه و عنصر اساسی استوار است که از آن به حق و تکلیف تعبیر می‌شود. در نتیجه شخص حقوقی موضوع حق و تکالیف واقع شده و می‌تواند تملک دارایی کند، قراردادهای حقوقی ببندد و عهده‌دار مسئولیت شود. در واقع در ازای حقوقی که این اشخاص از آن بهره‌مندند، تکالیفی نیز بر عهده می‌گیرند. درباره اشخاص حقوقی، قانون‌گذار در ماده ۵۸۸ قانون تجارت به جای استفاده از اهلیت از واژه حقوق و تکالیف استفاده کرده است. برخلاف اشخاص حقیقی، اشخاص حقوقی مستلزم بهره‌مندی از تمامی حقوق و تکالیف یکسان حتی در یک نظام حقوقی نیستند (Lai, 2021, p. 10)؛ همان‌طور که شرکت‌ها می‌توانند مجموعه‌های بیشتر، کمتر، برابر، یا حتی مختلفی از حقوق و تعهدات داشته باشند (Bryson et al., 2017, p. 280). در حقوق ایران نیز اشخاص حقوقی و شرکت‌ها حقوق کاملی نخواهند داشت (Paseban, 2013, p. 35). دیوان عالی ایالات متحده اذعان داشته است که شرکت‌ها از طیف وسیعی از حقوق و تعهدات بهره‌مندند؛ اما برخورداری از کلیه حقوق و تکالیف برای آن‌ها میسر نیست (Lai, 2021, p. 10).

با وجود این، تشخیص حقوق مناسب برای این سیستم‌ها و تعیین میزان آن‌ها بسیار دشوار است؛ زیرا ماهیت هوش مصنوعی همچنان مشخص نیست. حتی اگر بتوانیم حقوق مشخصی به هوش مصنوعی اعطا کنیم، مشخص نیست چگونه این حقوق حمایت و اجرا خواهند شد.

۲-۲. مالکیت اموال و دارایی مستقل برای هوش مصنوعی

دارایی مانند نام، اقامتگاه، تابعیت و اهلیت از مختصات شخص به شمار می‌آید؛ زیرا این مفهوم با شخصیت رابطه و پیوند نزدیک دارد. دارایی مجموع حقوق و دیون است و هر حقی ناگزیر از آن است که به شخصی به نام مالک نسبت داده شود؛ چنان‌که هر دینی باید به شخصی که مدیون نام دارد نسبت داده شود. بنابراین، مجموع این دو، که سازنده مفهوم دارایی است، باید به شخصی نسبت داده شود. شخصیت حقوقی با ذمه مالی مرتبط است و کسی می‌تواند شخصیت حقوقی داشته باشد که بتواند ذمه مالی داشته باشد و لذا هر موجودی که فاقد ذمه مالی باشد، نمی‌تواند شخصیت حقوقی و اهلیت قانونی داشته باشد (Brown, 2020, p. 17).

طرف‌داران اعطای شخصیت در پاسخ به انتقادات فقدان دارایی برای هوش مصنوعی، پیشنهاد می‌کنند با استفاده از پوشش بیمه یا حداقل دارایی، هوش مصنوعی بتواند به مثابه شخص حقوقی شناخته شود. ایشان بر این باورند که در این صورت، زیان‌دیده نیز با شخصی حقیقی، که دارایی کافی برای پرداخت خسارت را ندارد، مواجه نخواهد بود و خسارات آنان به نحو مناسبی جبران خواهد شد. قانون می‌تواند تولیدکنندگان را به منزله پیش شرط برای اعطای شخصیت به هوش مصنوعی، به بیمه مسئولیت ملزم کنند. ارائه بیمه‌نامه اجباری بر عهده اشخاص حقیقی و حقوقی است که هوش مصنوعی را تولید یا توسعه داده یا به هر طریق دیگر مالک آن هستند. این اشخاص باید قرارداد بیمه را منعقد کنند و حق بیمه را نیز بپردازند؛ زیرا هوش مصنوعی در ابتدا دارای مال یا دارایی نیست (Lai, 2021, p. 26).

در این صورت، برخلاف بیمه‌ها یا صندوق‌های ساده، هوش مصنوعی می‌تواند دارایی‌های اعطاشده به خود را به پرداخت‌کنندگان بیمه واگذار کند. در صورت خلق منافع جدید، امنیت زیان‌دیدگان نیز افزایش یافته و حتی هزینه‌های مدیریتی مانند هزینه مشارکت در اعطای دارایی

کاهش می‌یابد (Novelli, 2022, p. 1353). همچنین ممکن است پس از جمع‌آوری وجوه اضافی، هوش مصنوعی خود به انعقاد قرارداد بیمه مبادرت کند و وظیفه و مسئولیت را نیز برعهده گیرد. بدین ترتیب سازوکار بیمه شخصیتی، مزایایی را مشابه آنچه از ایجاد اشخاص حقوقی ناشی می‌شود، به همراه خواهد داشت (Solum, 1992, p. 1245). بدین ترتیب خسارات به‌نحو بهتری تضمین شده و درعین حال میان دارایی‌های هوش مصنوعی و اشخاص ذی‌نفع تفکیک می‌شود و در نتیجه شفافیت، ساده‌سازی قضایی و حق تقدم برای زیان‌دیدگان به وجود خواهد آمد (Novelli, 2022, p. 1353). هوش مصنوعی همانند شرکت‌ها می‌تواند ثبت شود و از ابزار امضای دیجیتال برای احراز هویت استفاده کند. با وجود ثبت، میزان دارایی آن مشخص شده و اشخاصی که به برقراری رابطه حقوقی تمایل دارند، می‌توانند از میزان دارایی آن‌ها مطلع شوند. علاوه بر این، دیگر به اثبات رابطه سببی یا اثبات تقصیر اشخاص حقیقی ذی‌نفع نیازی نخواهد بود؛ زیرا اثبات تقصیر برای پرداخت بیمه کافی است (Solum, 1992, p. 1245).

جایگزین دیگر برای بیمه هوش مصنوعی، الزام به وجود حداقل دارایی برای هوش مصنوعی است. حداقل دارایی تولیدکنندگان و سایر افراد دخیل را ملزم می‌کند که وجوه لازم را برای برآورده کردن خسارات احتمالی فراهم کنند. سپس این وجوه به‌منزله دارایی هوش مصنوعی ثبت و نگهداری خواهد شد و جریان خسارات از این طریق به عمل خواهد آمد (Wagner, 2019, p. 610). درآمدها ممکن است از فعالیت‌ها و خدمات هوش مصنوعی یا از طریق سرمایه‌گذاری‌های مکمل کار اصلی به دست آید. در صورتی که میزان دارایی افزایش یا کاهش یابد، باوجود خودآگاهی و عمل مستقل، هوش مصنوعی قادر است آن را مدیریت کند. همچنین می‌توان هوش مصنوعی را به ثبت تغییرات دارایی الزام کرد. بخشی از این سود را می‌توان برای ذی‌نفعان و بخشی دیگر را مستقیماً به هوش مصنوعی اختصاص داد که با سرمایه‌گذاری مجدد آن‌ها یا صرفاً نگه‌داشتن آن‌ها به‌عنوان ضمانت پرداخت خسارات حفظ شود (Novelli, 2022, p. 1353). به این ترتیب، هوش مصنوعی با استقلال مالی می‌تواند حقوق و تعهداتی داشته باشد و از طرف خود قراردادهایی منعقد و تعهداتی را برای اشخاص ثالث ایجاد کند.

اما انتقادات زیادی مطرح است: اولاً هوش مصنوعی خود ارزش مادی دارد؛ چراکه در غیر این صورت، صحبت از مالک آن بی‌معنا خواهد بود. نکته حائز اهمیت آن است که آیا این دارایی جداگانه شامل هوش مصنوعی نیز می‌شود؟ یعنی می‌توان این دارایی را از هوش مصنوعی جدا کرد؟ در مورد شرکت، شخصیت حقوقی آن از دارایی‌اش جداست؛ اما این تفکیک در مورد خود هوش مصنوعی ممکن نیست. پس شخصیت حقوقی قادر نیست ماهیت آن را تشکیل دهد.

ثانیاً هوش مصنوعی در ابتدای تولد قادر نیست هزینه بیمه یا حداقل دارایی را پرداخت کند؛ بنابراین اشخاص دیگری باید آن را بپردازند و این اشخاص به‌طور دقیق مشخص نخواهند بود. در صورتی که سازندگان هوش مصنوعی را مجبور به پرداخت کنیم، آنان این هزینه‌ها را به خریداران یا اپراتورهای هوش مصنوعی منتقل می‌کنند؛ بنابراین کاربران هوش مصنوعی باید این خسارات را متحمل شوند که تفاوتی با وضعیت فقدان شخصیت نخواهد داشت. تحمیل هزینه به تولیدکننده و افزایش هزینه‌ها، مانع دیگری بر سر راه نوآوری خواهد بود؛ حال آن‌که اگر اشخاص ذی‌نفع همچنان مسئول باشند، چه نفعی در این نوع مسئولیت به‌صورت غیر مستقیم وجود دارد؟

ثالثاً پوشش بیمه‌ای محدود است. پوشش بیمه‌ای نامحدود نیز هزینه‌ای بسیار گزاف بر ذی‌نفعان هوش مصنوعی تحمیل می‌کند و تبعات اقتصادی آن بسیار زیاد خواهد بود و به احتمال زیاد، تولیدکنندگان هوش مصنوعی زیر بار چنین مسئولیتی نخواهند رفت. صنعت بیمه نیز چنین ریسکی را متحمل نخواهد شد؛ زیرا خساراتی که هوش مصنوعی وارد خواهد کرد ممکن است بسیار هنگفت باشد. برای مثال، می‌توان تصور کرد هوش مصنوعی بازار ارزهای دیجیتال را دست‌کاری کرده و میلیاردها دلار خسارت وارد کرده است. شرکت‌های بیمه پوشش را به ریسک‌هایی که پیش‌بینی‌پذیر باشد محدود می‌کنند. در واقع همه ریسک‌ها قابلیت بیمه شدن ندارند و به همین دلیل، شرکت‌های بیمه برای هر ریسکی، محصول بیمه‌ای متناسب ارائه نمی‌دهند (Tohidinia & Nasiri, 2021, p. 121). پی‌بردن به تکرار و شدت بالقوه یک خسارت و اینکه خسارات ایجادشده از حادثه‌ای بیمه‌شده چه موقع و چگونه جبران شود، ضرورت و پیش‌شرط تجارت بیمه محسوب می‌شود (Harouni, 1386, p. 53)؛ در نتیجه اگر مالک یا تولیدکننده حداقل دارایی یا پوشش بیمه‌ای را تأمین نکند، هوش مصنوعی واجد شخصیت نمی‌شود.

رابعاً در این پیشنهاد استقلال مالی واقعی به اختیارات اعطاشده و میزان استقلال شخصیت حقوقی بستگی دارد؛ اما مشخص نیست میزان استقلال را قانون تعیین می‌کند یا میزان خودمختار بودن هوش مصنوعی آن را معین می‌کند.

خامساً پرداخت خسارات به زیان‌دیدگان تا سقف بیمه یا ارزش حداقل دارایی موجب می‌شود زیان‌دیدگان از دریافت کامل خسارات محروم شوند. علاوه بر این، رویکرد بیمه نظام حقوقی را از تحمیل احکام تنبیهی و بازدارنده بر هوش مصنوعی باز می‌دارد. همچنین تمام مسئولیت‌های حقوقی امکان بیمه شدن را ندارند؛ برای مثال زمانی که شخصی به عمد عمل خطایی را انجام می‌دهد، بیمه‌ها مسئولیت این خسارت را به عهده نمی‌گیرند. در مورد مسئولیت‌های کیفری نیز به دلیل غیر مالی بودن آن، بیمه موضوعیت نخواهد داشت (Solum, 1992, p. 1245). در این صورت، هوش مصنوعی قادر نیست مسئولیت کیفری را عهده‌دار شود و امکان مجازات شدن را نیز ندارد. در نهایت این نکته نیز درخور توجه است که طبق این دیدگاه، در صورت تخلف تولیدکننده و اخذ نکردن پوشش بیمه‌ای، هوش مصنوعی از شخصیت حقوقی برخوردار نشده و تکلیف موضوع در این حالت، مشخص نیست.

۳. مزایا و چالش‌های اعطای شخصیت به هوش مصنوعی

۳-۱. مزایا

یکی از مزیت‌های مهمی که برای اعطای شخصیت حقوقی به هوش مصنوعی ذکر می‌شود، تسهیل نوآوری و سرمایه‌گذاری در حوزه هوش مصنوعی است. وجود تفاوت‌های بسیار زیاد در حوزه‌های قضایی مختلف و فعالیت بین‌المللی سیستم‌های هوش مصنوعی و همچنین ابهامات و تناقضات بسیار در مسئولیت ناشی از رفتار این سیستم‌ها به ترس و نگرانی دانشمندان و سرمایه‌گذاران و تولیدکنندگان منجر خواهد شد. اعطای شخصیت حقوقی به هوش مصنوعی موجب می‌شود اشخاص ذی‌نفع در تولید و توسعه هوش مصنوعی، نوآوران و توسعه‌دهندگان خطرات و پیامدهای قانونی فعالیت‌های خود را درک کنند و همین امر موجب افزایش تولیدات محصولات نوآورانه خواهد شد. این شفافیت در بلندمدت سرمایه‌گذاری و منابع بیشتری را به سمت صنعت هوش مصنوعی جذب می‌کند.

۳-۲. چالش‌ها

اعطای شخصیت حقوقی به هوش مصنوعی، برخلاف پیشنهاد طرف‌داران آن، چالش‌های مهمی به همراه خواهد داشت که در ادامه به بررسی این چالش‌ها خواهیم پرداخت.

۳-۲-۱. تفاوت ساختار شرکت با هوش مصنوعی

برخی صاحب‌نظران با مقایسه هوش مصنوعی و شرکت‌ها، از آن به منزله الگویی برای شخصیت هوش مصنوعی استفاده می‌کنند (Hallevy, 2010, p. 4)؛ یعنی هوش مصنوعی می‌تواند مانند شرکت‌ها حقوق و تکالیف داشته باشد؛ زیرا از نظر این گروه، هوش مصنوعی تمام ویژگی‌های یک شرکت را دارد. برای بررسی این امکان ابتدا باید شخصیت حقوقی شرکت‌ها را تبیین کنیم. مهم‌ترین ویژگی‌های شرکت‌ها، استفاده از سازوکار تحدید مسئولیت و وجود شخصیت حقوقی مستقل است (Bostati & Bagheri, 2015, p. 445). شخصیت شرکتی عمدتاً با به حداقل رساندن هزینه‌های مبادله، هماهنگی کارآمد میان چند نفر و فرصت برای افتراق مسئولیت، ریسک و رفتار مالیاتی توجیه می‌شود. همچنین روابط میان اعضا و اشخاص خارج از شرکت (مانند طلبکاران) را تسهیل می‌کند (Novelli, 2022, p. 1351) و به شرکت این امکان را می‌دهد که وارد روابط حقوقی با سایر اشخاص شود. همچنین دارایی و اموال خود را از اعضا جدا کرده تا در برابر طلبکاران شخصی شرکا از آن‌ها محافظت کند.

شرکت‌ها به دست انسان‌ها و به نفع آن‌ها راه‌اندازی می‌شوند؛ در نتیجه حقوق و وظایف شرکت‌ها به طور مؤثر با حقوق و وظایف اشخاص حقیقی مرتبط است. درواقع، هرگاه تخلفی از سوی اشخاص اداره‌کننده شرکت سر بزنند، آن تخلف به شرکت نسبت داده می‌شود. شخصیت

حقوقی مجزای از شرکت نیست؛ اما در مواردی خاص، یعنی در موارد مصرح در قانون، برای مجازات یک شرکت می‌توان اشخاصی را که مدیریت یا مسئولیتی در آن دارند مستقیم یا غیرمستقیم مجازات کرد (Lai, 2021, p. 26). همچنین اشخاصی که در شرکت مسئولیت دارند مسئولیت اداری، مدنی و حتی کیفری خواهند داشت (Tesco Supermarkets Ltd v Nattrass [1972] AC 153).

طبق گفته روتنبرگ^۱، هفت ویژگی زیر را هوش مصنوعی نیز برآورده می‌کند: ۱. یک شخص حقوقی مجزا از سهام‌داران؛ ۲. توانایی ادامه حیات، مستقل از سهام‌داران؛ ۳. توانایی انعقاد قرارداد؛ ۴. توانایی مالکیت اموال به نام خود؛ ۵. توانایی ورود ضرر به دیگران؛ ۶. توانایی ارتکاب جرم (تنها جرائمی که نیازمند قصد مجرمانه نباشد)؛ ۷. توانایی طرح دعوی را دارد و می‌تواند خوانده دعوی باشد. برخلاف نظر روتنبرگ این موارد آثار برخورداری از شخصیت حقوقی است. در واقع این آثار پس از اعطای شخصیت حقوقی به وجود خواهند آمد؛ ضمن آن‌که شباهت یک نهاد نمی‌تواند دلیل اصلی برای اعطای شخصیت باشد (Rothenberg, 2016, p. 453).

طرف‌داران این نظریه معتقدند عملکردهای مشابه با شرکت‌ها مانند ساده‌سازی قانونی، شفافیت، حمایت بهتر از زیان‌دیدگان را می‌توان از طریق اعطای شخصیت حقوقی به هوش مصنوعی محقق کرد و جامعه نیز از این استقلال بیشتر منتفع خواهد شد (Novelli, 2022, p. 1353). به این ترتیب هوش مصنوعی با وجود دارایی جداگانه، می‌تواند مانند شرکت ثبت شود و اقامتگاه و تابعیت داشته باشد (Novelli, 2022, p. 1351).

باوجود این، اعطای شخصیت به هوش مصنوعی، همانند شخصیت حقوقی شرکتی، چندان منطقی نیست؛ زیرا این دو از نظر شکل‌گیری، تصمیم‌گیری و مسئولیت‌پذیری کاملاً متفاوت هستند. در واقع شرکت‌ها از طریق اشخاص حقیقی اداره می‌شوند و مسئولیت رفتار شرکت‌ها با آن‌هاست؛ درحالی‌که هوش مصنوعی مستقل و دارای شخصیت نمی‌تواند در مقام مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌گویی قرار گیرد. همچنین شرکت‌ها باید در برخی کشورها نظیر آمریکا ثبت شوند و از قوانین شرکت‌های تجاری پیروی کنند؛ درحالی‌که امکان ثبت و پیروی هوش مصنوعی از قانونی خاص غیرممکن است (Michalski, 2016, p. 1068). برای مثال می‌توان هوش مصنوعی را بدون اطلاع دولت هر کشوری، در هر جایی ساخت و در واقع ثبت آن امکان‌پذیر نخواهد بود؛ اما در صورت اجبار یا نیاز به ثبت، می‌توان هوش مصنوعی را در مرجعی معین به ثبت رساند (Mohammadi, 2013, p. 87). البته در نظام حقوقی ایران ثبت شرکت الزامی است؛ با این حال، شرط لازم برای ایجاد شخصیت حقوقی و تشکیل شرکت به شمار نمی‌رود.

تفاوت دیگر هوش مصنوعی و شرکت‌ها نظری بودن ساختار یک شرکت است؛ درحالی‌که هوش مصنوعی می‌تواند در دنیای فیزیکی نیز حاضر شود. شرکت‌ها بدون وجود اشخاص حقیقی قادر به انجام هیچ عملی نیستند؛ درحالی‌که یک هوش مصنوعی مستقل چنین محدودیتی ندارد. هدف اصلی هوش مصنوعی اعم از وسیله نقلیه خودران، سلاح یا سیستم تجارت الکترونیکی خودران این است که بتواند بدون دخالت انسان و مستقل فعالیت کند. در واقع هوش مصنوعی بیشتر از آن‌که به شرکت‌ها شبیه باشد، به انسان‌ها شباهت دارد (Scherer, 2019, p. 263). علاوه بر این، خودمختاری و استقلال هوش مصنوعی و توانایی آن‌ها در تأثیرگذاری، نگرانی‌هایی را به وجود می‌آورد که بسیار فراتر از نگرانی‌های مربوط به مسئولیت‌پذیری در مورد شرکت‌هاست؛ چراکه با وجود اشخاص حقیقی در شرکت، همواره شرکت تحت کنترل است؛ حتی اگر شرکت از نظر قانون «شخص مستقلی» تلقی شود، با توجه به ماهیت هوش مصنوعی، به ویژه استقلال و خودآموزی، چنین اطمینانی نخواهیم داشت.

1. Rothenberg

۳-۲-۲. مسئولیت‌پذیری هوش مصنوعی

طرف‌داران این نظریه معتقدند با توجه به نبود قانونی خاص در مورد هوش مصنوعی، به‌صورت پیش‌فرض باید این فناوری را شیء یا محصول تلقی کنیم. در نتیجه خسارات ناشی از آن یا مشمول مسئولیت مدنی ناشی از فعل اشیا قرار می‌گیرد یا مشمول مسئولیت ناشی از تولید یا عرضه کالا قرار خواهد گرفت.

در مورد اول، یعنی مسئولیت ناشی از اشیا، در صورت وجود فعل زیان‌بار، ورود ضرر و رابطه سببیت بین آن‌ها، این مسئولیت نسبت به مالک یا متصرف به وجود خواهد آمد (Yazdanian et al., 2015, p. 368). بنابراین، هرگاه از ناحیه شیء تحت مالکیت یا تصرف خسارتی به بار آید، مسئولیت جبران خسارت برعهده مالک یا محافظ خواهد بود؛ اما هوش مصنوعی توانایی یادگیری و عمل بدون نظارت انسان را دارد. همین امر مانع برقراری رابطه سببیت میان مالک و نگهدارنده و هوش مصنوعی خواهد شد؛ بدین ترتیب به‌سختی بتوان احکام مسئولیت ناشی از فعل شیء را برای هوش مصنوعی اعمال کرد.

در مورد دوم، یعنی شمول قواعد مسئولیت ناشی از تولید یا عرضه کالا، نیز واضح است که اگر عیبی وجود داشته باشد و بتوان آن عیب را به تولیدکننده نسبت داد، زیان نیز منتسب به او خواهد بود و می‌توان او را مسئول دانست (Zhakri nia, 1402, p. 142). مبنای این نظریه، نظریه «جیب عمیق»^۱ در امریکاست و مسئولیت جبران خسارت برعهده کسی است که در فعالیت سودمند و مفید شرکت جسته است؛ چه سازنده باشد و چه برنامه‌نویس (Čerka et al., 2015, p. 386). از این منظر، صورت خطاهای برنامه‌نویسی یا نقص سیستم سبب کارکرد نادرست هوش مصنوعی است و سازنده مسئول طراحی و ساخت و دستورات هوش مصنوعی است (Rajabi, 2018, p. 457). ماهیت عملکرد هوش مصنوعی به گونه‌ای است که رفتار مستقل هوش مصنوعی یک عیب یا نقص نیست. در واقع این اعمالی که هوش مصنوعی به‌صورت خودمختار انجام می‌دهد در راستای اهداف سازنده و طراح است و فقط در صورتی می‌توان عملکرد هوش مصنوعی را عیب و نقص دانست که خارج از اهداف آنان باشد.

علاوه بر این کارآمدی مسئولیت مدنی ناشی از شیء یا محصول‌انگاری هوش مصنوعی نیز محل تأمل است. از این منظر، توجه به این نکته ضروری است که مسئولیت مالک و تولیدکننده مبتنی بر اثبات تقصیر و در مواردی نیز مانند نگهداری از شیء خطرناک، مبتنی بر فرض تقصیر (ایران) یا مسئولیت محض (کامن‌لا) است.

مسئولیت مبتنی بر تقصیر اثبات‌شده عمدتاً در مواردی اعمال می‌شود که امکان اثبات سهل‌انگاری متعهد وجود دارد و در نتیجه شخصی که «وظایف مراقبت»^۲ را به‌درستی رعایت نکرده، مسئول شناخته می‌شود و این رویکرد زمانی مؤثر است که قصور در «وظیفه مراقبت»، اثبات‌شدنی باشد؛ اما در مورد هوش مصنوعی، زمانی می‌توانیم بگوییم شخصی وظایف مراقبت را انجام نداده که از نحوه عملکرد سیستم هوش مصنوعی دانش کافی داشته باشد؛ درحالی‌که از یک‌سو، با وجود رفتار پیچیده و خلاقانه هوش مصنوعی، کاربر یا مالک آن کنترل کاملی بر آن ندارد و اثبات این‌که وظیفه مراقبت به‌درستی انجام نشده است ممکن نخواهد بود. از سوی دیگر، رفتار مستقل و پیچیده هوش مصنوعی نباید عیب ناشی از سهل‌انگاری تولیدکننده تلقی شود. در این صورت اگر ضرری وارد شود، نمی‌توان گفت که وظیفه مراقبت توسط اشخاص مذکور به‌درستی رعایت نشده است؛ زیرا این شرایط پیش‌بینی‌پذیر و توضیح‌دانی نیست. بنابراین، در مواردی که هوش مصنوعی مستقل عمل می‌کند، سهل‌انگاری یا رعایت نکردن وظایف مراقبتی بی‌معناست؛ زیرا رابطه علیت میان ضرر وارده و عمل اشخاص درگیر برقرار نمی‌شود؛ در نتیجه «شکاف مسئولیتی» به وجود خواهد آمد و بی‌شک نمی‌توان شخصی را مسئول این اقدامات زیان‌آور دانست (Novelli, 2022, p. 1349).

مسئله بعدی استفاده از مسئولیت محض یا فرض تقصیر خواهد بود. اعمال این نوع مسئولیت نیز مانع ایجاد شکاف مسئولیتی نخواهد شد؛ زیرا اولاً مسئولیت محض مستلزم شناسایی عاملان و اثبات رابطه علیت است و همان‌طور که ذکر شد، در مورد عملکرد هوش مصنوعی

1. Deep Pocket

2. Duty of Care

به‌سادگی تشخیص‌دانی نیست. در واقع، به‌دلیل مشکل کلی پیش‌بینی‌پذیر نبودن رفتار این سیستم‌ها، مشخص نیست چه شخصی مسئول خواهد بود (Rachum, 2020, p. 26) که بتوان او را مقصر فرض کرد یا به‌صورت محض مسئول دانست؛ ثانیاً این رویکرد در قبال تولیدکنندگان هوش مصنوعی محدودکننده است و نوآوری را از بین می‌برد (Lai, 2021, p. 16)؛ در نتیجه موجب خطر بازدارندگی بیش‌ازحد سرمایه‌گذاری در نوآوری الگوریتم‌ها و مانع توسعه علم و فناوری خواهد شد (Takhshid, 1400, p. 245).

باین حال، صرف ناکارآمدی مبانی مسئولیت مدنی کنونی نسبت به هوش مصنوعی، موجب توجیه اعطای شخصیت به هوش مصنوعی نمی‌شود؛ زیرا اعطای شخصیت نه تنها مشکل را برطرف نمی‌کند، بلکه موجب بروز مشکلات و چالش‌های دیگری خواهد شد. یکی از چالش‌های مهم، سوءاستفاده اشخاص حقیقی از شخصیت حقوقی برای محافظت از خود در برابر عواقب رفتارشان است (Hakmatnia et al., 2018, p. 238). در مواردی که اقدام‌های زیان‌بار هوش مصنوعی به‌دلیل نقص در تولید یا استفاده نادرست مالک یا کاربر هوش مصنوعی باشد، درواقع تولیدکنندگان و کاربران هوش مصنوعی از مسئولیت معاف خواهند شد؛ زیرا رفتار هوش مصنوعی دیگر به آن‌ها نسبت داده نمی‌شود؛ بلکه به خود هوش مصنوعی نسبت داده می‌شود. در این صورت، برای تولیدکنندگان به‌عنوان شبه‌سهام‌داران هوش مصنوعی، همانند سهام‌داران شرکت‌ها بیشتر از سهمی که در شرکت سرمایه‌گذاری کرده‌اند (بیمه یا حداقل دارایی) متضرر نخواهند شد. درواقع، صرف مسئول دانستن هوش مصنوعی کافی نیست؛ بلکه اقتضائات تناسب حق و تکلیف مسئله مهم دیگری است که اثبات آن را برای هوش مصنوعی دشوار می‌کند. (Hakmatnia et al., 2018, p. 238). در مقابل، طرف‌داران نظریه برای حل این مشکل پیشنهاد کرده‌اند در صورتی که سازندگان و مالکان هوش مصنوعی یا اشخاص ذی‌نفع دیگر بخواهند از شخصیت به‌عنوان سپر مسئولیتی استفاده کنند، «قاعده خرق حجاب»^۱ می‌تواند آن را خنثی سازد (Chesterman, 2020, p. 819). «خرق شخصیت حقوقی شرکت» وضعیتی است که طلبکاران شرکت می‌توانند در صورت کافی نبودن سرمایه شرکت، مسئولیت محدود شرکا را نادیده گرفته، برای استیفای مطالبات خود به دارایی‌های شخصی آن‌ها مراجعه کنند (Joneydi & Zare, 2014, p. 87). به عبارت دیگر، شخصیت حقوقی شرکت، که به مثابه حجاب و حائل مانع از رجوع به شرکاست، در شرایط خاص خرق می‌شود تا امکان مراجعه به اشخاص فرای شرکت فراهم شود (Joneydi & Zare, 2014, p. 87). در مورد هوش مصنوعی نیز می‌توان از قاعده خرق حجاب مشابه آنچه در مورد شرکت‌ها انجام می‌شود بهره برد (Chesterman, 2020, p. 819).

اصولاً در نظام‌های حقوقی مختلف به‌ندرت پوشش شخصیت حقوقی نادیده انگاشته می‌شود و چهره واقعی اداره‌کنندگان آن آشکار می‌شود؛ زیرا منافع اجتماعی ناشی از مسئولیت محدود شرکا بر مضرات آن ترجیح دارد (Ensafi Azar, 2021, p. 453). همچنین هدف از تأسیس نظریه مسئولیت محدود این است که خطرهای اقتصادی برای سهام‌داران به‌منظور تشویق به سرمایه‌گذاری کاهش یابد. به دنبال این سیاست، دادگاه‌ها خرق حجاب شخصیت حقوقی را به سهولت نپذیرفته‌اند؛ چراکه اشخاص حقیقی با ایجاد شخصیت حقوقی قصد محدود کردن مسئولیت خویش را دارند (Ghanbari Jahormi & Baghban, 2013, p. 99) خرق پوشش شخصیت حقوقی در حقوق بین‌الملل نیز وضعیتی استثنایی و فقط در شرایط خاص به‌منظور حمایت از حقوق طلبکاران اجراشدنی است (Ensafi Azar, 2018, p. 191). اصولاً در نظام‌های حقوقی مختلف به‌ندرت پوشش شخصیت حقوقی نادیده انگاشته و چهره واقعی اداره‌کنندگان آن آشکار می‌شود؛ زیرا منافع اجتماعی ناشی از مسئولیت محدود شرکا بر مضرات آن ترجیح دارد (Ensafi Azar, 2021, p. 453). همچنین هدف از تأسیس نظریه مسئولیت محدود این است که خطرهای اقتصادی برای سهام‌داران به‌منظور تشویق به سرمایه‌گذاری کاهش یابد. به دنبال این سیاست، دادگاه‌ها خرق حجاب شخصیت حقوقی را به سهولت نپذیرفته‌اند؛ زیرا اشخاص حقیقی با ایجاد شخصیت حقوقی قصد محدود کردن مسئولیت خویش را دارند (Ghanbari Jahormi & Baghban, 2013, p. 99) خرق پوشش شخصیت حقوقی در حقوق بین‌الملل نیز وضعیتی استثنایی است و فقط در شرایط خاص به‌منظور حمایت از حقوق طلبکاران اجراشدنی است (Ensafi Azar, 2018, p. 191).

1. veil piercing

حتی اگر نظام‌های حقوقی شرایط اجرای کامل قاعده خرق حجاب را در مورد هوش مصنوعی فراهم کنند، برخلاف شرکت‌ها - که اشخاص حقیقی پاسخ‌گوی رفتار شرکت‌اند، در مورد هوش مصنوعی پیشرفته و مستقل، که لزوماً به اشخاص حقیقی برای آموزش و کنترل نیاز ندارد، امکان‌پذیر نخواهد بود؛ زیرا ممکن است هیچ انسانی پس از تولید و راه‌اندازی هوش مصنوعی، آن را کنترل و هدایت نکند؛ در نتیجه شناسایی اشخاص مسئول برای به‌کاربردن قاعده خرق حجاب به‌آسانی میسر نخواهد بود (Bryson et al., 2017, p. 277). در این موارد، استفاده از مدل اصیل - نماینده، که قاعده خرق حجاب بر آن استوار است، دشوار خواهد بود.

۳-۲-۳. انگیزه نظارت و مراقبت از اعمال هوش مصنوعی

در مواردی، تصمیمات هوش مصنوعی خواه به علت اهمیت فعالیت (پزشکی) یا پیش‌بینی ناپذیر بودن فعالیت (معاملات اوراق بهادار) ممکن است موجب خسارات گسترده یا تحمیل هزینه‌های سنگین شود. در این صورت مسئولیت نظارت بر تمامی آن فعالیت‌ها با اشخاص ذی‌نفع خواهد بود؛ اما نظریه استقلال شخصیت هوش مصنوعی انگیزه اشخاص ذی‌نفع برای نظارت بر اعمال هوش مصنوعی را کاهش خواهد داد. برخلاف هوش مصنوعی، در شرکت‌های تجاری سهام‌داران و مدیران به‌طور کلی از مسئولیت مصون نخواهند بود. به همین علت برای رعایت صحیح قوانین انگیزه خواهند داشت (Wagner, 2019, p. 610)؛ اما در مورد هوش مصنوعی، اشخاص ذی‌نفع در تولید هوش مصنوعی در معرض ریسک قرار نمی‌گیرند و در نتیجه انگیزه‌های آنان برای نظارت بر عملکرد هوش مصنوعی از بین خواهد رفت. در عین حال، ابزارهای حقوقی دیگر، که معمولاً برای پاسخ‌گویی سایر اشخاص (از عذرخواهی تا حبس) در دسترس‌اند، برای هوش مصنوعی امکان‌پذیر نبوده و انگیزه‌ای برای جلوگیری از خسارات مادی یا معنوی وجود نخواهد داشت (Wagner, 2019, p. 610).

در مقابل ممکن است استدلال شود که هوش مصنوعی مستقل را می‌توان طوری برنامه‌ریزی کرد که از تجربیات گذشته بیاموزد و با هر حادثه‌ای که موجب خسارت شود از طریق خودش بهبود یابد؛ اما هوش مصنوعی برای بهبود متکی به برنامه‌نویسی است؛ یعنی تصمیماتی که برنامه‌نویسان نرم‌افزار می‌گیرند و این تغییرات یا بهبود رفتار، با شخصیت حقوقی ارتباطی ندارد و بدیهی است که می‌توان هوش مصنوعی را به‌نحوی برنامه‌ریزی کرد که حتی بدون اعطای شخصیت حقوقی بهبود یابد.

۳-۲-۴. تشخیص اعمال هوش مصنوعی

از نظر فناوری، تمامی انواع هوش مصنوعی وجود فیزیکی ندارند و ممکن است خود را در چندین نرم‌افزار کپی یا تکثیر کنند. در این موارد، درک اینکه کدام نرم‌افزار مسئول یک عمل است و چگونه با محیط خود تعامل دارد، غیرممکن می‌شود. در واقع، مشکلات بسیاری برای شناسایی اعمال هوش مصنوعی به‌عنوان شخص وجود خواهد داشت (Bryson et al., 2017, p. 277). طرف‌داران اعطای شخصیت اعتقاد دارند که ثبت اعمال هوش مصنوعی به‌وسیله امضای دیجیتالی می‌تواند چنین مشکلاتی را حل کند (Novelli, 2022, p. 1357)؛ یعنی هر هوش مصنوعی صاحب یک امضای دیجیتالی خاص شود و هر عمل خود را امضا کند؛ اما مشکل شناسایی رفتار هوش مصنوعی و نحوه ثبت آن‌ها تا زمانی که هریک از این فناوری‌ها به‌صورت مشخصی در یک سیستم تجمیع نشوند، ادامه خواهد داشت.

۳-۲-۵. تطبیق‌پذیری بین‌المللی

با توجه به فعالیت فراسرزمینی سیستم‌های هوش مصنوعی، نحوه اجرای قوانین شخصیت حقوقی نسبت به این سیستم‌ها با ابهامات بسیاری روبه‌روست. اعطای شخصیت حقوقی به هوش مصنوعی در یک کشور و نبود شخصیت مشابه در کشور دیگر موجب بی‌اعتباری این شخصیت خواهد شد. همچنین با توجه به آن‌که کشورهای مختلف قوانین و مقررات متنوع خود را در مورد شخصیت حقوقی و شرکت‌ها دارند، در نتیجه این تفاوت‌ها موجب تعارض قوانین خواهد شد و این تعارضات هدف اعطای شخصیت را، که نوآوری و شفافیت قانونی است، خدشه‌دار خواهند کرد.

طرف‌داران این نظریه برای حل این مشکل پیشنهاد می‌کنند با هماهنگی یک سازمان بین‌المللی و ذیل معاهدات خاصی اعطای شخصیت به هوش مصنوعی صورت گیرد (Lovell, 2023, p. 18)؛ اما در پاسخ می‌توان گفت اولاً در کنوانسیون‌های مختلف همواره تمامی کشورها به عضویت آن در نمی‌آیند؛ ثانیاً نظام‌های حقوقی مختلف درک متفاوتی از مفهوم و معیارهای اعطای شخصیت حقوقی دارند و بسیار مشکل بتوان تصور کرد که کشورهای زیادی اعطای شخصیت به هوش مصنوعی را بپذیرند.

نتیجه‌گیری

اعطای شخصیت و مسئولیت‌پذیری هوش مصنوعی نیازمند دلیل منطقی و موجه است؛ زیرا منطق و ماهیت اقتصادی این شناسایی اهمیت بسزایی دارد. اعطای شخصیت حقوقی فقط برخورداری هوش مصنوعی از حقوق قانونی نخواهد بود؛ بلکه تکالیف هم اهمیت بسزایی دارند. اگر هوش مصنوعی شخص حقوقی شناخته شود، قادر است روابط حقوقی پیچیده با سایر اشخاص برقرار کند و موجب تعهدات یا خسارت شود؛ اما اگر هوش مصنوعی در قبال تعهدات پاسخگو نباشد، تعهدات بی‌معنا خواهند بود. همچنین بهره‌مندی از برخی حقوق، بدون داشتن شخصیت حقوقی، نیز امکان‌پذیر است. برای مثال، سابقه تاریخی برای اعطای برخی حقوق به معابد وجود دارد. در حال حاضر در قوانین برخی کشورها نیز از حقوق حیوانات حمایت می‌شود. گرچه برخی افراد به دلیل داشتن حق برای موجودات، قائل به شخصیت حقوقی برای آن‌ها هستند، اما در واقع این حق، بازتاب تکلیف ما در قبال آن‌هاست.

شرکت‌ها الگوی مناسبی برای اعطای شخصیت نخواهند بود؛ زیرا تفاوت‌های مهمی میان شرکت‌ها و هوش مصنوعی از نظر شکل‌گیری، تصمیم‌گیری و مسئولیت‌پذیری وجود دارد و هوش مصنوعی ساختار داخلی مشابه شرکت‌ها، چه به لحاظ تشکیل، مدیریت، مالیات و سایر مقررات را ندارد و نمی‌تواند داشته باشد.

اعطای شخصیت حقوقی به هوش مصنوعی از لحاظ نظری و مبانی امکان‌پذیر است و همچنین در نظر اول، جذابیت‌های اقتصادی مانند حمایت از نوآوری داشته باشد؛ اما خطرات بسیاری نیز به وجود خواهد آورد. به نحوی که شبهه سهام‌داران هوش مصنوعی هیچ انگیزه‌ای برای انجام اقدامات احتیاطی و تولید محصول ایمن‌تر نخواهند داشت. پذیرش مسئولیت هوش مصنوعی نیازمند توضیحی کاربردی است که با اصول و اهداف کلی قوانین مسئولیت، یعنی جبران خسارت و بازدارندگی همخوانی داشته باشد. اعطای شخصیت به هوش مصنوعی فقط نیازمند انتخاب ساده قانون‌گذار یا حقوق‌دانان نیست؛ بلکه باید برخی عوامل محیطی و زیرساخت‌ها و شرایط فناورانه نیز مهیا باشد.

در واقع اعطای شخصیت بیشتر از اینکه مفید باشد، زیان‌آور خواهد بود. از جهت مسئولیت نیز نفعی بر آن مترتب نیست؛ چراکه همچنان اشخاص ذی‌نفع مسئول اقدامات هوش مصنوعی خواهند بود. در نهایت، لزوم حفظ ثبات در قانون را نباید فراموش کرد. در واقع نمی‌توان الگوریتم‌ها را به عنوان اشخاص حقوقی در یک حوزه حقوقی واحد به رسمیت شناخت؛ در حالی که سایر حوزه‌های حقوقی این کار را انجام نمی‌دهند؛ از این رو مناسب است تا رسیدن به نظام حقوقی کامل در خصوص این فناوری، خطرات مرتبط با هوش مصنوعی را با قوانین مسئولیت موجود و تغییر در مفهوم کالا یا محصول یا با اقدامات و کنترل‌های پیشگیران، مانند پیشنهاد اخیر اتحادیه اروپا، برطرف کرد.

منابع

- السادات کیا، مانده (۱۳۹۸). هوش مصنوعی: موضوع حقوق شخصیت یا حقوق اختراع. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته حقوق مالکیت فکری. دانشگاه علامه طباطبائی.
- اسکینی، ربیعا (۱۳۹۳). حقوق تجارت شرکت‌های تجاری. ج ۲. چاپ هجدهم، تهران: سمت.
- انصاری، باقر، عطار، شیما و صالحی، امیرحسین (۱۴۰۰). حقوق داده‌ها و هوش مصنوعی مفاهیم و چالش‌ها. چاپ اول. تهران: سهامی انتشار.
- انصافی آذر، بهنام (۱۳۹۷). سرمایه‌گذاری در رویه دآوری بین المللی. تهران: شهر دانش.
- انصافی آذر، بهنام و معماری، محمدهادی (۱۴۰۰). مطالعه تطبیقی مسئولیت مدیران مؤسسه غیرتجاری در پرتو قاعده خرق حجاب شخصیت حقوقی، مطالعات حقوق تطبیقی، ۲(۲)، ۴۶۰-۴۳۹. <https://doi.org/10.22059/jcl.2021.314458.634118>
- بستانی، مصطفی و باقری، محمود (۱۳۹۵). تحول تاریخی چارچوب‌های تجارت از ترتیبات قراردادی به شرکت‌های تجاری. مطالعات حقوق تطبیقی، ۲(۲)، ۴۳۷-۴۴۵. <https://doi.org/10.22059/jcl.2016.60688>
- پاسبان، محمدرضا (۱۳۹۳). حقوق شرکت‌های تجاری. تهران: سمت.
- تخشید، زهرا (۱۴۰۰). مقدمه‌ای بر چالش‌های هوش مصنوعی در حوزه مسئولیت مدنی. حقوق خصوصی، ۱۸(۱)، ۲۲۷-۲۵۰. <https://doi.org/10.22059/jolt.2021.319529.1006965>
- توحیدی‌نیا، ابوالقاسم و نصیری، حمید (۱۴۰۰). بررسی قابلیت پرداخت سود ثابت به سپرده‌گذاران بانک‌های اسلامی از کانال بیمه سپرده‌ها. اقتصاد اسلامی، ۲۱(۸۱)، ۹۹-۱۲۶. [لینک](#)
- جنیدی، لعیا و زارع، ملیحه (۱۳۹۴). اعمال قاعده خرق حجاب شخصیت حقوقی بر مدیران؛ تحلیل مسئولیت مدیران شرکت‌های سرمایه در قبال دیون پرداخت‌نشده شرکت. مطالعات حقوق تطبیقی، ۶(۱)، ۸۵-۱۰۵. <https://doi.org/10.22059/jcl.2015.54403>
- حبیب، سعید و مهرداد قائم مقامی، گلریز (۱۴۰۱). امکان‌سنجی حمایت از الگوریتم‌های به کار رفته در هوش مصنوعی در قالب کپی‌رایت: مطالعه تطبیقی در اتحادیه اروپا و آمریکا. تحقیقات حقوقی، ۲۵(۱۰۰)، ۸۷-۱۱۰. <https://doi.org/10.52547/jlr.2023.230675.2453>
- حکمت‌نیا، محمود، محمدی، مرتضی و واثقی، محسن (۱۳۹۸). مسئولیت مدنی ناشی از تولید ربات‌های مبتنی بر هوش مصنوعی خودمختار. حقوق اسلامی، ۲۳۱-۲۵۸. [لینک](#)
- ذاکری نیا، حانیه (۱۴۰۲). ماهیت و مبنای مسئولیت مدنی ناشی از هوش مصنوعی در حقوق ایران و کشورهای اتحادیه اروپا. حقوق خصوصی، ۲۰(۱)، ۱۳۵-۱۵۲. <https://doi.org/10.22059/jolt.2023.356703.1007186>
- رجبی، عبدالله (۱۳۹۸). ضمان در هوش مصنوعی. مطالعات حقوق تطبیقی، ۱۰(۲)، ۴۶۶-۴۴۹. <https://doi.org/10.22059/jcl.2019.274782.633787>
- رهبری، ابراهیم و شعبانپور، علی (۱۴۰۱). چالش‌های کاربرد هوش مصنوعی به‌عنوان قاضی در دادرسی‌های حقوقی. تحقیقات حقوقی، ۲۵ (ویژه‌نامه حقوق و فناوری)، ۴۴۴-۴۱۹. <https://doi.org/10.52547/jlr.2022.228967.2335>
- صفار، محمدجواد (۱۳۷۳). شخصیت حقوقی. تهران: دانا.
- قنبری جهرمی، محمدجعفر و باغبان، رحیم (۱۳۹۳). اقامه دعوا علیه بنگاه‌های چندملیتی: مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها، چالش‌ها. تحقیقات حقوقی، ۱۷(۶۷)، ۱۸۹-۲۱۴. [لینک](#)

گندمکار، رضاحسین، صالحی مازندرانی، محمد، و حمیدی، محمدمهدی (۱۴۰۰). بررسی تطبیقی امکان وجود شخصیت حقوقی برای سامانه‌های هوشمند در فقه امامیه، حقوق ایران و حقوق غرب. پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، ۸(۴)، ۲۳۵-۲۶۶.

<https://doi.org/10.22091/csiw.2021.5944.1903>

نخعی‌پور، قاسم و سعیدی، محمدعلی (۱۳۹۸). اعتبارات عقلایی در تحلیل مبنای شخصیت حقوقی. آموزه‌های فقه مدنی، ۱۱(۱۹)، ۶۱-۹۰.

لینک

هارونی، فاطمه (۱۳۸۶). بیمه‌پذیری، محدودیت و گسترش آن، تازه‌های جهان بیمه، ۱۱۳-۱۱۴، ۱-۷۱. لینک

محمدی، مرتضی (۱۳۹۳). انعقاد قراردادهای الکترونیکی. چ ۱. تهران: انتشارات دانشگاه مفید.

یزدانیان، علیرضا، مهدوی، سید محمدهادی، عباسیان، رضا و مصلی‌نژاد، نیوشا (۱۳۹۵). مطالعه تطبیقی اوصاف شیء در مسئولیت مدنی

ناشی از اشیا در حقوق ایران و فرانسه. مطالعات حقوق تطبیقی، ۱۷(۱)، ۳۶۷-۳۸۳. <https://doi.org/10.22059/jcl.2016.58617>

Abbott, R. B. (2018). Everything is obvious. *UCLA Law Review*, 66(2), 400-453.

Bathae, Y. (2018). The artificial intelligence black box and the failure of intent and causation. *Harvard Journal of Law & Technology*, 31(2), 889-948. Link

Brown, R. (2021). Property ownership and the legal personhood of artificial intelligence. *Information & Communications Technology Law*, 30(2), 1-27. <https://doi.org/10.1080/13600834.2020.1861714>

Brożek, B. (2017). Review of Marek Jakubiec, 'On the legal responsibility of autonomous machines'. *Artificial Intelligence and Law*, 25(3), 293-296. Link

Bruckner, M. A. (2018). The promise and perils of algorithmic lenders' use of big data. *Chicago-Kent Law Review*, 93(3), 15-49. Link

Bryson, J. J., Diamantis, M., & Grant, T. D. (2017). Of, for, and by the people: The legal lacuna of synthetic persons. *Artificial Intelligence and Law*, 25(3), 273-291. Link

Čerka, P., Grigienė, J., & Sirbikytė, G. (2015). Liability for damages caused by artificial intelligence. *Computers & Security*, 31, 376-389. <https://doi.org/10.1016/j.cslr.2015.03.008>

Cheong, B. C. (2021). Granting legal personhood to artificial intelligence systems and traditional veil-piercing concepts to impose liability. *SN Social Sciences*, 231, 1(9), 1-27. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3857504>

Chesterman, S. (2020). Artificial intelligence and the limits of legal personality. *International & Comparative Law Quarterly*, 69(4), 819-844. <https://doi.org/10.1017/S0020589320000366>

Hallevy, G. (2010). Virtual criminal responsibility. *Oregon Law Review*, 6, 6-25. Link
<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3056915>

Hutchison, A. (2014). The Whanganui River as a legal person. *Alternative Law Journal*, 39(3), 179-183. <https://doi.org/10.1177/1037969X1403900309>

Lai, A. (2021). Artificial intelligence, LLC: Corporate personhood as tort reform. *Mich. St. L. Rev.*, 597. <https://doi.org/10.17613/dtzh-7g42>

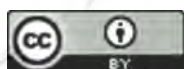
- Lovell, J. (2023). Legal Aspects of Artificial Intelligence Personhood: Exploring the Possibility of Granting Legal Personhood to Advanced Ai Systems and the Implications for Liability, Rights and Responsibilities. *Rights and Responsibilities* (May 10, 2023). [Link](#)
- Michalski, R. (2018). How to sue a robot. *Utah Law Review*, 2018(5), Article 3. <http://dx.doi.org/10.63140/a9ljz5gul8>
- Novelli, Claudio. (2022). Legal personhood for the integration of AI systems in the social context: a study hypothesis. *ai & society*. 38. 1-13. <https://doi.org/10.1007/s00146-021-01384-w>
- Pagallo, U. (2013). *The laws of robots: Crimes, contracts, and torts*. Law, Governance and Technology Series.
- Rachum-Twaig, O. (2020). Whose robot is it anyway? Liability for artificial-intelligence-based robots. *University of Illinois Law Review*, 2020, 1141-1176. [Link](#)
- Rothenberg, D. (2016). Can Siri 100 buy your home? The legal and policy-based implications of artificial intelligent robots owning real property. *Washington Journal of Law, Technology & Arts*, 11(5), 439-454. [Link](#)
- Scherer, M. U. (2019). Of wild beasts and digital analogues: The legal status of autonomous systems. *Nevada Law Journal*, 19, 259-292. [Link](#)
- Simkovic, M. (2018). Limited liability and the known unknown. *Duke Law Journal*, 68(2), 275-332. [Link](#)
- Solum, L. B. (2020). Legal personhood for artificial intelligences. In *Machine ethics and robot ethics* (pp. 415-471). Routledge.
- Tesco Supermarkets Ltd v Nattrass, [1972] AC 153.
- Wagner, G. (2019). Robot, Inc.: Personhood for autonomous systems? *Fordham Law Review*, 88(2), 591-612. [Link](#)
- [In persian]**
- Al-Sadat Kia, M. (2018). Artificial intelligence: The issue of personality rights or patent rights. *Master's thesis, Allameh Tabatabai University*.
- Ansari, B., Attar Shima, S., & Salehi, A. H. (2021). *Data rights and artificial intelligence, concepts and challenges* (1st ed.). Sohami Publishing.
- Bostani, M., & Bagheri, M. (2016). The historical evolution of commercial frameworks, from contractual arrangements to corporations. *Comparative Law Review*, 7(2), 437-459. <https://doi.org/10.22059/jcl.2016.60688>
- Ensafyazar, B. (2017). *Investment in international arbitration*. Shahr Danesh.

- Ensafyazar, B., & Memari, M. (2021). A comparative study on the responsibility of the managers of non-commercial institutions under the protection of the doctrine of pierce the corporate veil. *Comparative Law Review*, 12(2), 439-460. <https://doi.org/10.22059/jcl.2021.314458.634118>
- Ensafyazar, B., & Memari, M. (2021). A comparative study on the responsibility of the managers of non-commercial institutions under the protection of the doctrine of pierce the corporate veil. *Comparative Law Review*, 12(2), 439-460. <https://doi.org/10.22059/jcl.2021.314458.634118>
- Gandomkar, R., Salehimazandarani, M. & hamidi, M. (2021). A comparative study of the possibility of the existence of legal personality for intelligent systems in Islamic jurisprudence, Iranian law, and Law of the West. *Comparative Studies on Islamic and Western Law*, 8(4), 235-266. <https://doi.org/10.22091/csiw.2021.5944.1903>
- Ghanbari jahromi, M. J., & Bagheban, R. (2014). Litigation against Multinational Enterprises: Corporate Social Responsibility and its Challenges. *Legal Research Quarterly*, 17(67), 189-214. [Link](#)
- Habiba, S., & Mohrdar Ghaemaghani, G. (2023). The possibility of protection artificial intelligence algorithms under the copyright system: A comparative study in the European Union and the United States. *Legal Research Quarterly*, 25(100), 87-110. <https://doi.org/10.52547/jlr.2023.230675.2453>
- Harouni, F. (2016). Insurability, its definition and expansion. *New Insurance Magazine*, 113-114, 1-71. [Link](#)
- Hekmatnia, M. , Mohammadi, M., & Vaseghi, M. (2019). Civil Liability for damages caused by robots based on autonomous artificial intelligence. *Islamic Law*, 16(60), 231-258. [Link](#)
- Hekmatnia, M., mohammadi, M., & vaseghi, M. (2019). Civil liability for damages caused by robots based on autonomous artificial intelligence. *Islamic Law*, 16(60), 231-258. [Link](#)
- Joneydi, L., & Zare, M. (2015). Directors' liability under the doctrine of piercing the corporate veil: The directors' liability for corporate debt. *Comparative Law Review*, 6(1), 85-105. <https://doi.org/10.22059/jcl.2015.54403>
- Mohammadi, M. (2014). *Conclusion of electronic contracts* (1st ed.). Mofid University Publications.
- Nakhaeipour, Q., & Saeidi, M. A. (2019). Rational considerations in the analysis of the basis of legal personality. *Civil Jurisprudence Doctrines*, 11(19), 61-90. [Link](#)
- Nasiri, H. (2021). Investigating the possibility of paying fixed profit to depositors of Islamic banks through the deposit insurance channel. *Islamic Economics*, 21(81), 99-126. [Link](#)
- Paseban, M. R. (2013). *Laws of commercial companies*. Organization for Studying and Compiling Humanities Books of Universities (Samt).
- Rahbari, E., & Shabanpoor, A. (2023). The challenges in employing of AI judge in civil proceedings. *Legal Research Quarterly*, 25(Special Issue of Law & Technology), 419-444. <https://doi.org/10.52547/jlr.2022.228967.2335>

- Rajabi, A. (2019). Liability of artificial intelligence; The reflection of developments in the liability rules. *Comparative Law Review*, 10(2), 449-466. <https://doi.org/10.22059/jcl.2019.274782.633787>
- Safar, M. J. (1994). *Legal personality*. Dana Publishing.
- Skini, R. (2013). *Business law of commercial companies* (Vol. 2, 18th ed.). Semit.
- Takhshid, Z. (2021). An introductory study on the challenges of artificial intelligence in tort law. *Private Law*, 18(1), 227-250. <https://doi.org/10.22059/jolt.2021.319529.1006965>
- Tohidiniya, A., & Nasiri, H. (2020-2021). Investigating the possibility of paying fixed profit to depositors of Islamic banks through the deposit insurance channel. *Islamic Economics*, 21(81), 99-126. [Link](#)
- Yazdanian, A., Mahdavi, S. M. H., Abbasian, R., & Mosallanezhad, N. (2016). A comparative study of objects realms in the civil liability resulting from objects at Iranian and French Laws. *Comparative Law Review*, 7(1), 367-383. <https://doi.org/10.22059/jcl.2016.58617>
- Zakerinia, H. (2023). The nature and basis of civil liability arising from artificial intelligence in Iranian and EU members' laws. *Private Law*, 20(1), 135-152. <https://doi.org/10.22059/jolt.2023.356703.1007186>

COPYRIGHTS

©2025 by the authors. Published by University of Science and Culture. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی